

CZIGÁNY GYÖRGY: NAKONXIPÁNBAN HULL A HÓ

Gulácsy Lajos (a különös, tragikus sorsú festőművész) – akárcsak Kodály – 1882-ben született. Az ő képzelt világa: Nakonxipán. Utcái, városrészelei, mesebeli figurái képei által ismerősek számunkra. Tudjuk, milyen, ha Nakonxipánban hull a hó... Élete egyik legszebb versében írta Kormos István:

Világokat varázsolok
amikor akarom
szemem hunyom s belső faláról
elém nyüzsög Nakonxipán
orrom előtt datolya, kókusz
zeppelin forma marcipán

Károlyi Amy és Weöres Sándor társaságában született meg a képzettársító játék. A modern magyar költészetben szinte szimbólummá emelkedett, s költői átváltozások sorával története van már e motívumnak. Juhász Gyulától kezdve Károlyi Amy és Weöres Sándor költeményekig; Kormos István monoton zenéjű, üde víziók áttűnésével teli, fanyarul sziporkázó balladájáig...

azt gondolom lehetne hó
s mire kimondom hull a hó

Nakonxipánban hull a hó
csibéim nem hülyéskedek
datolyán, pálmán, kókuszon
zöld hópihék fehérленek

1977 tavasza. Egy élő adásban sugárzott tévéműsor (*Csak a derű óráit számolom*) percei éledtek fel emlékeinkben, évtizedekkel Kormos István halála után. Hangja betyárosan derűs és mélységesen szomorú. Kormos Pista már részben idézett, százhusz soros versét végig elmondta műsorunkban, amelyben Bach-műre táncolt Csarnóy Katalin és Erdélyi Sándor, énekelt Kútvölgyi Erzsébet, improvizált csembalón és zongorán Kistétényi Melinda. És persze beszélgettünk, szabadon, örömmel versről, festményről, zenéről.

Milyenek is lehetnének a Gulácsy ihlette Nakonxipán zenéi? Debussy-muzsikán vibráló vessorok... *A boldogság szigete* című zongoradarab gyakran fölillantotta e műsorban lázas ritmusait, színeit

ki tengermélyből hangtalan
szóval halántékomra csattant
elhallgatta a mondhatót
kikotyogta a mondhatatlant

»Nakonxipánom, szigetem« – mondja ki végül.

A vers címe „plágium” persze, hiszen Gulácsy adta ezt a címet egyik képének: *Nakonxipánban hull a hó*. Azt hiszem – mondta Kormos –, ez a legszebb magyar kép-cím. Nakonxipánt nagyon régen olvastam én, diákkoromban Juhász Gyula versében, abban, amit Gulácsy Lajoshoz, barátjához, vagyis már csak barátja emlékéhez írt. Akkor bukkant fel előttem ez a Nakonxipán szó. Gulácsy-képet akkor nem láttam még, sőt akkor sem, amikor Weöres Sándornak *Dalok Nakonxipánból* című gyönyörű versét olvastam. Aztán úgy adódott, hogy az ostrom alatt a mellettünk levő ház kigyulladt. Egész nap égett a ház. Mi a pincében csak arra vigyáztunk, hogy ne terjedjen át a tűz a mi házunkba. A két háznak a pincéjét nagy vasajtó kötötte össze. Mi vizet locsoltunk egész nap a vasajtóra, s a tűz nem jött át. De évekkel később Keleti Artúrtól, Gulácsy Lajos barátjától megtudtam, hogy abban a házban (egy orvos lakásában) negyven Gulácsy-kép égett meg a falon. Olyan képek, amikről reprodukció sincs, fénykép sincs. Gulácsy saját álomvilágában élt, Nakonxipánban, és én úgy éreztem, hogy ott a falon Nakonxipánból sok minden megégett. Ezért a saját életembe loptam át nemcsak a Gulácsy-kép címét, egész Nakonxipánját is. Ez jelenik meg a szerelmeimre emlékező öregkori versemben. A verset egyébként Fodor András lakásában írtam. A családja Balatonon nyaralt, nyugodtan írhattam, egyedül voltam. Bandi hazajött éjjel, látta, hogy a szobában dolgozom, hogy verset írok. Ő a tanúja, hogy valóban fél négykor fejeztem be az írást. – Ezeket mondta Kormos Pista el a vers felolvasása után, abban a régi tévéműsorban.

Eléggé önkényes dolog, hogy a Debussy-darab és a Gulácsy-kép légkörét ronkítottam. Mégis erre valami megfoghatóbb is bízott: Juhász Gyula néhány (a nagyváradi éveket felidéző) sora. Azokból derül ki, hogy Gulácsy mennyire szerette Watteau képeit!

Lajos, emlékszel, Váradon tavasszal
A kis csapszékben, hol Watteau lakott,
Lerajzoltál vén márkit, vaskalappal,
S tegnapnak láttad már a holnapot.
A Köröst néztük és láttuk Velencét,
A kávéházban Goethe ült velünk...

Debussy *A boldogság szigete* című zongoradarabját Watteau-kép (*Indulás Cyt-hera szigetére*) inspirálta...

Károlyi Amy tünődve – mely nála a benső figyelem odaadó, finom jelenlétével társul – szólalt meg.

Watteau... Erre sohasem gondoltam, de most, ahogy kapcsolatba hozza Gulácsyval, úgy hiszem, tényleg van rokonság köztük. Ahogy visszaemlékszünk a Watteau-képekre, a művészettörténeti könyvek illusztrációi mintha hidegnek és cifrának mutatnák őket. Valójában nem azok. Álomvilág az is; talán van valami díszletszerű

benne, mint ahogy Csontváryban is van, de ez nem olyan masztik szagú színpadi díszlet. Ez az álom díszlete...

Amy Sándorra pillantott, aki féloldalra dőlve egy díványon beszédesen hallgatott... Tudta, hogy úgyis kérdezzetem majd őt is.

Gulácsy szerint valahol Japán és a Hold között lehetett Nakonxipan. Nakonxipáni szótárt is szerkesztett, de nyelvét csak ő értette.

Kosztolányi Dezső írása illik még ide; a novellamagot sejtető történet a *Pesti Hírlap*ban jelent meg 1922 szeptemberében. Kosztolányi történetéhez Alban Berg hegedűversenyét társítottam, a mű befejező részét. Requiem ez a versenymű, egy angyal emlékének szánt zene. A szimbólumok nyelvén novellarészlet, kép és zene talán jól rezonál egymásra. „Azt mondják, az az ember próbája, milyen részeg korában. Az örület, mely az önfegyelem teljes bomlása, még nagyobb próba. Micsoda pipogya részegek vannak, s micsoda józan, szürke örültek. Ő azonban finom, szertartásos nemes úriasságát nem vesztette el. Most tetszik ki, e dicső romok közt, hogy mindig természetes, nem szenvelgett finomság volt ősi lényege.

Amint mosolyog furcsán – nem furcsábban, mint egykor –, és meghajlik, érzem, hogy költő és úr, ki az utolsó etikettől nem feledkezett el.

Ez a költő, ki ecsetjével verseket festett, és céhbéli volt az írók között is, valamikor, ifjúságának éjszakáján, elmondott nekem egy történetet, mely annyira megható és jellemző, hogy átadom azoknak, kik az ő egyedül való, regényes életét írják.

Firenzében, nagyon fiatalon bonctant akart tanulni. Vajmi kevés szüksége lehetett rá, öneki, ki mindig látomásait pingálta, de belekezdett. Verlaine is elolvasott talán egy verstant. Engedélyt kért a bonctani intézettől, hogy időnként bejárhasson, és a reneszánsz festők módján a hullákat tanulmányozza. Egy este – köd volt, gertyagyújtás után – elindult. Végighaladt egy nyirkos, sötét folyosón, melyben kongottak a léptei, s hahotázott a visszhang. Azután a boncterembe ért.

Itt egy öreg, közönyös szolga tett-vett az alacsony bádogasztalkák között. Az egyikben egy leány feküdt. Leült melléje, elővette vásznát, ecsetjét, és munkához látott. Az izmok vonalát festette, a csontot és a húst figyelte, az arányokat, összeszorított szemmel, pontosan, a szakember érdeklődésével.

Sokáig dolgozott. A szolga közben kitakarított, eltűnt valamelyik ajtón, s ő a lobogó éjszakában, a gázlángok alatt, egyedül maradt az ismeretlennel, a legtűrelmesebb modellel, ki órákig, napokig, évszázadokig nem mozdul. Fölkelt, és mintegy társaságot keresve közelebb ment hozzá. Tizenhét-tizennyolc éves gyári nő lehetett, vagy egy kósa lány, ki virágokat árult a virágok városában, s aztán – nem tudni, miért – megölte magát. Szőke haja glóriájában aludt. Talpán – gombostűvel odatűzve – egy cédula, rajta a neve, csak ennyi: Aurelia.

Luigi, a magyar piktor, hosszan bámulta Aureliát. Egyszerre aztán átborzonzott rajta a gondolat, hogy ezzel a szegény lánnyal soha senki nem foglalkozott annyit, mint ő e pár perc alatt itt, a firenzei boncteremben, és szeme elfátyolosodott. Ha valaki életében ily figyelemmel, gyengédséggel néz rá, csak egyszer is, akkor bizonyosan nem kerül ide, nem hal meg. Ő volt az első és utolsó. Ettől az érzéstől megriadt. Összecsomagolta holmiját, és aznap nem tudott többé dolgozni.

A költő vette ki az ecsetet a festő kezéből. Máskor pedig, gyakrabban, ez a költő nyújtotta oda neki, hogy fessen.

Igaza volt Kormos Pistának: Gulácsy gyönyörű címeket adott képeinek. Közük leggyakrabban a kert motívumai térnek vissza.

A jázminoknak dús illata fáj,
porladó álmok nyílnak ki a kertben – írta Juhász Gyula is, *A szüzek kertje* című versében.

Fák és kertek, hány és hány változatban! *Régi kert, Zárda kert, Don Juan kertje... San Servolo kertje, Édeskés délután egy régi kertben, Görög kert...*

A kertek ihletésében szólalhatna meg (itt Nakonxipán zenéjeként) Stravinsky Dumbarton Oaks concertója. A brandenburgi versenyek Bachját vállalja ez a darab inspirátorának, de ihletője a kert is! A szerző Dumbarton Oaksban vendéglátói kertjét csodálta, s valamiképp hatott művére a kert mértana, légköre. Azt a részletet emeltük ki a zenéből, amelyet Fodor András szavaival tudunk csak – a hangzást kárpótlóan felidézni: a vonóskar ringatózó mozgásából óhatatlanul a kivirult erdő pompáját érezzük: a fojtott zsongást, a fagott komótos menetei fölé hirtelen csak kiszökik a fuvola madárfüttyként feszülő, eleven cifrázatokkal, fájdalmas szépen visszahajló íve.

Gulácsy *Menüett* című képén pedig Hoffmann életre kelt bábuja, e romantikus mese robotlánya kezdi éppen finom és csábító táncát! Persze hogy megszólalt Offenbach zenéje, a *Hoffmann meséinek* néhány ismerős dallama is. Hiszen Gulácsy szikrázó ceruzarajza a gonoszul varázsló Miracle doktort sejteti.

Végül három sor Weöres Sándor hosszú költeményéből...

E vers is valóság: akár az álmod.
Az élet: szív és kés egy szín alatt.
Szemeddel az egész tengert halászod
s horoggal mit fogsz? Egynéhány halat.

HERMANN HUFFERT: *Ex H. Huffert*